

Студентські наукові дослідження з актуальних проблем лінгводидактики (Матеріали студентсько-викладацького науково-методичного семінару, 9 квітня 2009 р.). — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2009.

Климова К.Я.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології і лінгводидактики
навчально-наукового інституту педагогіки

Формування креативності майбутніх учителів засобами науково-дослідної роботи з української мови та методики її викладання у школі

Поняття "*креативність*" у сучасних тлумачних словниках української мови визначається так:

- "Творча, новаторська діяльність"(СЛОВНИК.НЕТ. — Великий тлумачний словник сучасної української мови, Online; "Сучасний тлумачний словник української мови" за ред. В. Дубічинського).
- "Здатність породжувати надзвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. У широкому розумінні - синонім слова "творчість" (Вікіпедія, електронна енциклопедія).

Слово "*творчість*" витлумачується лексикографами так:

- "Ментальний феномен, сутність якого полягає у здатності людини створювати нове, до того невідоме (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо). Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості). <...>. Творчість є неодмінним атрибутом історичного розвитку людства. <...>. Творчість складається з двох етапів — процесу мислення і процесу втілення задуму" (Вікіпедія, електронна енциклопедія).
- "1. Діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей. // Діяльність, прийнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку. <...>. 2. Те, що створено внаслідок такої діяльності, сукупність створеного кимось. <...>.3. Здатність творити (у 1 знач.), бути творцем (у 1 знач.)" (СЛОВНИК.НЕТ. — Великий тлумачний словник сучасної української мови, Online).

Пропоновані дефініції свідчать про те, що термін "*креативність*" цілком слушно ототожнюють з поняттям "*творчість*", розглядаючи ці слова як абсолютні синоніми. Цю тотожність підтверджує й етимологія: слово "*креативність*" походить від латинського "*creatura*" — "твір". "Творчість є діяльністю людини, що створює нові матеріальні і духовні цінності, які мають суспільну значущість. Характерною ознакою творчості є її належність

до будь-якого виду діяльності людини. Завдяки цієї властивості творчість розглядають як вищу форму оволодіння діяльністю, якість будь-якої праці" [1, с. 53].

Зупинимося на загальних рисах, притаманних креативній (творчій) особистості.

Автори колективної монографії з проблем психології інтелекту "Розвиток творчої активності майбутніх педагогів: теорія і практика" (Е. Карпова, В. Нестеренко, О. Листопад, Н. Кононенко, Т. Койчева) докладно проаналізували погляди українських та зарубужних дослідників на креативність як універсальну загальну творчу здібність особистості (у структурі інтелектуальних здібностей). Отже, креативній особистості притаманні *оригінальність, сприйнятливність, метафоричність* (М. Холодна). Креативна особистість спроможна *ставити проблему, генерувати ідеї, виявляти гнучкість думки, аналізувати, синтезувати, пропонувати нестандартні, оригінальні способи вирішення завдань* (Дж. Гілфорд), відчуваючи при цьому всі труднощі, *будувати здогади, висувати гіпотези* (П. Торранс). Креативній особистості властиві *самостійна когнітивна (пізнавальна) діяльність, емоційність, відсутність меркантильних інтересів.*

Проблема формування творчої особистості студентів розглядається також у навчальному посібнику З. Слєпкань "Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі" (2005). Автор, узагальнюючи дослідження багатьох вчених (В. Андреев, Л. Виготський, О. Кульчицька, В. Моляко, А. Спіркін та ін.), виділяє, окрім вищеназваних якостей креативної особистості, такі як: *незалежність, висока працелюбність, інтуїція, схильність до гри, дотепність, вміння долати інерцію мислення, переносити знання і досвід у нові ситуації, здатність до самоуправління* [2, с.78].

Загальні риси, притаманні творчій особистості, повною мірою формуються у майбутніх фахівців сфери освіти протягом навчання у ВНЗ.

Формування креативності студентів педагогічних університетів відбувається у навчальному середовищі. *Навчальне середовище* ВНЗ як система у своїй структурі передбачає поєднання двох компонентів: інтелектуального (формування професійних компетенцій студентів у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів) і матеріального (просторі лекційні аудиторії, комп'ютерні класи, інтерактивні мультимедіа-системи, сенсорні дошки, навчальні комп'ютерні програми, навчально-методична та лексикографічна література в бібліотеках та кабінетах кафедр тощо). Створення у педагогічному ВНЗ навчального середовища, яке відповідає вимогам сучасної вищої освіти, є, на нашу думку, обов'язковою умовою формування креативності майбутніх учителів у ході науково-дослідної, індивідуально-самостійної навчальної роботи (зокрема з мови).

Формуючи креативність студентів, слід урахувати вікові особливості студентського віку як визначального періоду соціалізації особистості. Розвиток студента на кожному курсі має специфічні особливості (свій комплекс фізичних, когнітивних, психоемоційних рис): у перший рік навчання відбувається адаптація до навчально-виховного процесу ВНЗ;

другокурсники характеризуються періодом напруженої навчальної діяльності, отримують загальну підготовку, визначаються у своїх інтелектуальних потребах; на третьому курсі активно зростає інтерес до науково-дослідної діяльності, з-поміж студентів вирізняються творчо обдаровані особистості; студенти четвертого — шостого курсів — випускники, що отримують дипломи бакалавра, спеціаліста, магістра, апробують отримані знання й уміння під час проходження виробничих практик, а курсові, дипломні (кваліфікаційні), магістерські роботи мають виразну професійну спрямованість.

Природним прагненням майбутнього вчителя як суб'єкта педагогічного спілкування є бажання постійно розвиватися, вдосконалюватися, бути у творчому пошуку. Ця якість з'являється ще в дитячому віці здебільшого під впливом дорослого оточення (батьків і старших членів родини, вихователів, учителів, керівників шкільних гуртків). Чимало форм позакласної роботи з мови у школі закладають основи подальшої науково-дослідної роботи в педагогічному університеті. Це мовні олімпіади школярів, конкурси, мовні конференції, вечори, діяльність Малої академії та ін.

В обдарованих учнів, як правило, переважає продуктивній (творчій) тип діяльності. Вступивши до педагогічного ВНЗ, така молодь вже з першого курсу виявляє свої інтелектуальні здібності, потребуючи при цьому координації з боку викладачів. Необхідно толерантно ставитися до перших спроб студента висловити своє, оригінальне (нехай спочатку і помилкове!) бачення тієї чи іншої наукової проблеми, беручи до уваги емоційність креативної особистості, спрямувати правильний хід думок у цікавій для молодого дослідника площині, рекомендувати надійні інформаційні джерела для самовдосконалення.

Чітко продумана, особистісно орієнтована, ефективна методика науково-дослідної та індивідуально-самостійної роботи зі студентами повинна проектуватися на професійну діяльність майбутнього вчителя. Окрім того, наукові педагогічні кадри для вищої школи формуються найчастіше з числа найздібніших випускників ВНЗ — досвідчені вчені виховують своїх послідовників, навчають молодь методики наукового пошуку.

У державних документах висловлено думку про поєднання освіти і науки як головний чинник модернізації сучасної освітньої системи [3]. Необхідно інтенсифікувати наукові дослідження у вищих навчальних закладах, науково-дослідних установах Академії педагогічних наук України; залучати до наукової діяльності обдаровану студентську молодь; запрошувати до участі у навчально-виховному процесі ВНЗ провідних учених Національної академії наук України та галузевих академій (Національна доктрина розвитку освіти — XII. Освіта і наука; Закони України "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про вищу освіту" та ін.).

Екскурс в історію української педагогіки свідчить про давні традиції *студентської науково-дослідної роботи* (А. Алексюк, В. Майборода, О. Микитюк, Н. Пузирьова та ін.). Ефективними методами і формами стимулювання розвитку інтелектуального творчого мислення студентів за

різних часів вважалися такі, як: наукова бесіда, диспут, діалог "викладач-студент" на лекції, опрацювання наукових джерел, публікація статей у збірниках студентських наукових праць (н-д, "Сочинения студентов и вольнослушателей Харьковского университета", 1817 р.). Початком науково-дослідної роботи студентів у ХХ столітті вважають 30-ті роки, що відображено у звітах вузів того часу. Отже, сучасні методики організації студентських наукових досліджень мають належне теоретичне підґрунтя.

Науковці кафедри філології і лінгводидактики, формуючи креативність майбутніх учителів, спираються на перевірені часом, усталені види діяльності, такі як: науково-дослідна, індивідуально-самостійна навчальна робота студентів з мови та виробнича практика у школі. Виходячи з мети цієї статті, розповімо далі про форми науково-дослідної роботи зі студентами, впроваджені колективом кафедри філології і лінгводидактики, що сприяють становленню творчої (креативної) особистості кожного завтрашнього педагога.

При кафедрі згідно графіків і планів роботи працюють студентські наукові гуртки і проблемні групи: українознавчий гурток (кер. доц. Усатий В. Д.) і 2 проблемні групи: "Лінгвістичний аналіз фольклорних і літературних текстів" (керівники – доценти Бондарчук Л.І., Голубовська І.В.), "Проблеми формування професійної комунікативної вправності майбутніх фахівців ЖДУ" (кер. ст. викл. Шевчук Т.О.). Окрім передбачених графіком занять, гуртківці беруть участь (спільно з науковим сектором студентського братства) у підготовці й проведенні наукових конференцій та методичних семінарів, ініційованих кафедрою. Так, студенти денної та заочної форм навчання, що працювали у науковому гуртку і проблемних групах, взяли активну участь у підготовці кафедрою регіональної наукової конференції у березні 2008 року. У збірнику конференції опубліковано одноосібні статті студентів випускних курсів ННІ педагогіки – дипломників. Хоча навчальним планом для освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" передбачено написання курсових робіт з методики викладання української мови в початкових класах, в останні роки помітно зросла кількість студентів, що виявляють бажання підготувати ще й дипломну роботу з лінгводидактики (порівн.: 17 робіт успішно захищено у 2008 році, у поточному 2009 році їх збільшилося до 28 — бакалаврських, кваліфікаційних та магістерських). Керують науково-дослідною роботою студентів досвідчені викладачі кафедри, у тому числі провідні українські вчені — лінгводидакти (професор Вашуленко М.С.).

На нашу думку, залучення майбутніх учителів до публічних наукових та просвітницьких заходів, присвячених українській мові, оптимізує процес формування креативності майбутніх освітян. Так, доцент кафедри Л.І. Бондарчук залучає студентів ННІ педагогіки та інших структурних підрозділів ЖДУ до щорічних міжвузівських студентських огієнківських читань (за участю студентів ВНЗ міста — знавців і популяризаторів української літературної мови). У рамках Дня слов'янської писемності викладачі кафедри традиційно проводять загальноінститутські конкурси

читців та знавців української мови. У журі завжди запрошують випускників — відмінників навчання. Викладачі кафедри керують написанням всеукраїнських конкурсних студентських робіт з методики викладання української мови: переможниця 2007 року магістрантка О. Марущак (науковий керівник — доц. Підлужна Г.В.) стала асистентом кафедри, здобувачем Інституту педагогіки АПН України. Нині вона бере участь у підготовці студентів до лінгводидактичної частини студентської Всеукраїнської олімпіади.

Спільна наукова діяльність викладачів і студентів видається нам запорукою успішного формування креативності майбутніх педагогів, оскільки професійно спрямоване навчальне спілкування дійсно набуває суб'єкт-суб'єктного характеру: викладач і студент стають односторонніми, теоретична глибина, мудрість та педагогічний досвід органічно поєднуються з юнацьким запалом, свіжістю думок, енергією наукового пошуку.

Статті, вміщені у цьому збірнику, є матеріалами спільного науково-методичного семінару науковців кафедри філології і лінгводидактики, а також студентів навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського університету імені Івана Франка, які під керівництвом викладачів проводять лінгвометодичні дослідження.

Список використаних джерел і літератури

1. Розвиток творчої активності майбутніх педагогів: теорія і практика: Монографія / Колектив авторів у складі: Е.Е. Карпова, В.В. Нестеренко, О.А. Листопад, Н.В. Кононенко, Т.І.Койчева – О., 2005. - 306с.
2. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 2005. — 239 с.: іл.
3. Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації. Наказ МОН України від 01.06.2006 № 422.